

о. д-р Мирон Бендик

Ми часто чуємо різні відгуки про взаємини між церковними і політичними діячами й самі по-різному до цих взаємин ставимося. Часто негативно відгукуємося про факти, які, на наш погляд, свідчать про порушення як Церквою, так і державою невидимої «лінії розмежування» між ними. Нас дивує, коли якийсь священник у храмі починає «політикувати» чи раптом вирішує піти в депутати. Нас також дивує, коли політики різних спрямувань, зокрема перед черговими виборами, починають публічно демонструвати своє благочестя, складають грошові пожертви, а потім знову до наступних виборів зникають із храмів.

Прихильники ширшої участі Церкви в політичному житті мотивують свою позицію небезпекою для Церкви відстати від життя взагалі й опинитися у своєрідному гетто. Політики ж свою принагідну присутність у храмі пояснюють тим, що віруючі люди – також виборці. З ними потрібно зустрічатися й «працювати», в тому числі й відвідуючи храм.

Предстоятелі різних українських конфесій неоднаково бачать участь цих конфесій у політичному житті. Одні прагнуть стати державною Церквою, інші демонстративно дистанціюються від «політики». Що можна сказати про взаємини між церковним і політичним життям, спираючись не звичайні відгуки людей, а на церковну традицію?

Згідно з Книгою Буття, Бог поблагословив Адама і Єву на спільне життя. Бо «не добре чоловікові бути самому» (Бт 2, 18). Тому життя людини чи то в сімейній, чи в родо-племінній, чи у національній спільноті є здійсненням Божого благословення. Кожна людина, відірвана від спільноти, переживає самотність, відчуває себе нещасною. Партнерами й «супутниками» людини на її шляху до спільноти є як інші люди, так і Господь Бог. Від втрати спільноти з Богом починається самотність людини. Ця ж самотність продовжується внаслідок втрати спільноти з людьми. Розпад спільнот із Богом і людьми складає «первородний гріх» людства.

Людина поза спільнотою не виживе і помре. Без контакту з іншими людьми вона не виживе в земному житті, а без контакту з Богом – у вічному. На думку святих Отців, така людина у вічному житті хоча й перебуватиме, проте не житиме. Перебуватиме, бо так зволив Бог-Творець людини, а не житиме, бо вона втратила доступ до Бога – Джерела життя.

Книга Буття також свідчить, що чоловіколюбець Бог дав людству шанс уникати нещастя, породжуваних гріхами й смертю, забезпечивши людство «шкіряними одежами» (див. Бт 3, 21). У них Він одягнув людей після втрати раю. «Шкіряні одежі» – це образ дарованого Богом часу земного життя, аби цей час став для людей можливістю їхнього спасіння. Земне життя є, звичайно ж, скінченим, смертним життям, і в цьому його трагічність. Про життя безсмертне людям залишається тільки мріяти.

Святі Отці детальніше описують сенс самих «шкіряних одеж». З одного боку, «одежі» пов'язані з гріхами людей, а тому, як і гріхи, обмежують їхнє щастя. З іншого боку, «одежі» пов'язані з Божим чоловіколюб'ям, а тому й захищають людей від загроз їхньому життю. Прикладом біологічних «шкіряних одеж» є інстинкти голоду, самозбереження, статевий інстинкт, прикладом біологічних рефлексів – різні больові безумовні й умовні рефлексії. Людина «мусить» їсти, спати, вдягатися, мати житло, лікуватися, продовжувати людський рід. Бувши створена вільною, людина тепер часто такою не є, бо більше «мусить», аніж «може». Згадані біологічні обмеження свободи дій людини є її «шкіряними одежами», подібно як «одежі» пеленок обмежують свободу рухів дитини. Обмежуючи, вони водночас захищають крихке людське життя від передчасної смерті.

«Шкіряні одежі» були даровані Богом як окремій людині біологічно, так і людській спільноті соціально. Адже члени спільноти внаслідок гріхопадіння відчужилися одне від одного. Це відчуження проявилось у знеособленні міжлюдських відносин, коли органічна колись міжособова спільнота стала анонімною, чисто номінальною. Таку спільноту ми нині окреслюємо словом «суспільство». Стала проблемною благословенна Богом і дарована Ним Адамові та Єві любов ближнього. Спільнотне життя стало важким, захитались устаїмі сім'ї, родини й народу.

Втрати внутрішніх міжлюдських зв'язків любові Бог компенсував зовнішньо «шкіряними одежами» етичних суспільних норм і державних законів. Задля їхнього дотримання люди створили державний механізм, наділивши його необхідними силовими і каральними повноваженнями. З християнської точки зору, у державній системі суспільно

виявляються «шкіряні одежі», необхідні для виживання людської спільноти.

Як показала історія, держава своїми діями часто викликала й викликає нарікання громадян, проте водночас вона забезпечує їх від свавільного беззаконня. Ті ж самі невдоволені громадяни, тим не менше, продовжують, сплачуючи податки, утримувати державу як своєрідне «менше зло» – з державою несолодко, але без неї ще гірше.

Втративши небесний рай, люди свої мрії про краще життя часто пов'язували саме із земним досконалим суспільством чи з ідеальною державою. Про це мріяли ще античні мудреці, які першими в історії запропонували різні варіанти ідеальних людських спільнот. В основу своїх пропозицій вони поклали переконаність про спроможність людей самотужки відтворити «рай на землі». Для цього потрібно лише написати справедливі закони, системно наглядати за їхнім виконанням, після чого «світле майбутнє людства» стане реальністю.

У ХХ сторіччі в державі під назвою «Радянський Союз» проводився черговий експеримент із побудови «світлого майбутнього». І зовсім нещодавно ця гігантська комуністична конструкція, попри величезні людські, природні й фінансові ресурси, вкладені в неї, завалилася, подібно як у біблійній історії завалилася Вавилонська вежа.

Чого саме не вистачило творцям чергової історичної утопії? Вони, на жаль, не прислухались до Святого Письма, в якому названі внутрішні причини суспільних криз. Міжлюдську спільноту вони творили через заперечення спільноти з Богом. У результаті вони зруйнували Божі підвалини суспільної будови. Адже і держава, і суспільство самі по собі, без цих підвалин не змінюють земної «об'єктивної» реальності, а лише адаптують людей до неї. Вони полегшують людське життя, але не «спасають» його від проблем, нещастя і катастроф.

Словом «політика» описуються способи управління «шкіряними одягами» держави. Дискусії між політиками і суспільними діячами зазвичай обертаються навколо «покрою» шкіряних одягів. Кожен вважає, що він чи його партія найкраще вміють шити, «приміряти» й вдягати ці одяги. Кожна партія вважає свій «фасон» державної влади найкращим чи навіть щасливим для всіх. Спільна проблема цих діячів у тому, що вони також не зважають на Святе Письмо. Вони навіть не здогадуються про існування Божого бачення людської «політики». А тому і вони, і їхні прихильники знову й знову неминуче наступають на ті ж самі «граблі» розчарування і зневіри, граблі, які ще недавно боляче

вдарили будівничих комуністичної «Вавилонської вежі».

Чим Церква відрізняється від політичних партій? Головна відмінність полягає в зверненні Церкви не до «інституцій» чи «структур», а до свободи людської особи. Церква проповідує альтернативний до існуючого спосіб життя. Вона стверджує, що, керуючись совістю, людина може обрати для себе кращу долю. Проповідуючи, Церква кличе, але не змушує. Бо добро, до якого людина змушена, є для неї злом.

Порівнюючи з поганською аксіомою «буття визначає свідомість», Церква пропонує альтернативну – «свідомість визначає буття». Ця аксіома означає, що наше з Вами особисте і суспільне буття прямо залежить від рівня нашої з Вами свідомості. Внутрішні зміни в нас породжують зовнішні зміни в суспільстві. Станемо кращими ми, стане краще й нам. А не як у поганському твердженні: стане краще назовні нас, станемо кращими й ми. Утопічність цієї тези полягає в ігноруванні свободи людини, неначе приреченої на своє щастя зовнішнім буттям.

Церква преображує людську особу «на образ» Ісуса Христа, вона ж преображує й людську спільноту в спільноту міжособову «на образ» Пресвятої Трійці. Унаслідок цього зміцнюються сім'я, родина й народ, а номінальне суспільство преображується в органічну, духовно об'єднану національну спільноту. Завдяки Церкві, суттєво відмінній, «інакшій» від суспільства, може позитивно змінитися, стати «інакшим» і саме суспільство.

Політичні партії також створюються задля покращення людського життя, Поставлена мета – благо народу – є спільною і для них, і для Церкви. Партії таке покращення обіцяють за умови, якщо вони опиняться при владі й очолять державу. Проте найбільше, чого може досягнути та чи та партія, – це захистити громадян від небезпек ціною зовнішніх обмежень («шкіряні одяжі»). Однак ні партії, ані їхні партійні ідеології не в змозі змінити громадян внутрішньо чи «змусити» громадян бути добрими («спастися людство»). Хто так думає, той плутає політичне з релігійним.

Політичне може забезпечити мінімум благ, релігійне відкриває на максимум. Політичне прагне внормувати сьогоднішнє, релігійне відкриває майбутнє. Людині потрібне й одне, й інше. Зведення цих двох лише до одного, їхнє змішування болісно відбивається і на окремій людині, і на всій спільноті.

Отож, за словами Христа: «Віддайте кесареве кесареві, а Боже – Богові» (Мт 22, 21). Христос, небесний Син Божий, ніколи не рвався стати земним кесарем, натомість земні кесарі часто проголошували себе небесними богами, вождями чи «національними лідерами». Після цього вони оточували себе щедро оплачуваними, цинічними підлабузниками, які після їхньої смерті першими кидали в них камінь й викривали в «культі особи».

Церква, яка підмінює державу, стає клерикальною; держава, яка підмінює Церкву, стає тоталітарною. Від таких підмін страждають усі. Задля уникнення суспільних страждань і Церкви, і державі потрібно усвідомлювати принципові відмінності між ними й тримати необхідну дистанцію.

Нехай кожна виконує саме свою місію на благо суспільства. Лише тоді між ними можливе партнерство, яке візантійці називали «симфонією», тобто акордом, співзвуччям. Воно «звучить», якщо різними за висотою й нетотожними є «тони», які його складають. А цими різними і водночас не змішуваними «тонами в симфонії» є і церковна місія, і державна «політика».

о. Мирон БЕНДИК, Церква і політика // СЛОВО №4 (84), грудень-лютий 2020-2021